

BÓDIS-WOLLNER IVÁN:

„EGY SIKERES 1956 A SZABADSÁG, A HUMANIZMUS,
A LIBERALIZMUS MEGVALÓSÍTÁSÁHOZ VEZETETT VOLNA”

Bódis-Wollner Iván a Radnóti Gimnáziumban érettségizett, majd alig egy hónapig volt a szegedi orvosegyetem hallgatója. Egyetemi tanulmányait 1956 szeptemberében kezdte meg, de az októberi forradalom után – azt mondja: édesanyja rimánkodására – elhagyni kényszerült az országot. A ma New Yorkban élő neurológus azonban nem szakította meg szegedi kapcsolatait: rendszeres olvasója a Délmagyarországnak, legutóbb az Élettudományi Társaság 2006. júniusi konferenciáján járt szülővárosában, akkor interjút adott emigráció utáni életútjáról. (A beszélgetés a Szegedi Tudományegyetem jubileumi évkönyvében olvasható.) Mi azért kértük egy tizenhat évvel ezelőtti beszélgetésünk folytatására az internet segítségével, hogy földézzük 1956 őszének Bódis-Wollner Iván-féle történetét.

– *Az Ön élettörténetében hol kezdődik az 1956-os forradalom?*

– Az események jóval korábbra nyúlnak vissza. Még a Radnóti Gimnáziumban, iskolagyűlésen, Gallé László igazgatósága idején – gondolom, 1954-ben – a fölöttem járó Marczell Péter szólalt fel, amire halálsápadt lett mindenki. Lényegében rendkívül udvariasan, emóciók nélkül megkérdőjelezte az orosz nyelv nagy óraszámában való tanítását. Ezek a gondolatok a mi körünkben termékeny talajra találtak. Körünk egy bridzs parti tagjaiból állott. Rédey Lityi (a matematikus professzor fia), Dobsa Sanyi (később jazz zongorista), Blaszó Ágnes, '56 elején II. éves orvostanhallgató (Blaszó Sándor – kiváló, nagyra hivatott, Svájcban tanult gyermekgyógyász, akit '45 után letiltottak, egyébként húgom gyermekorvosa volt – nagyobbik lánya), és mellettem még Kerényi Tamás (akkor II. éves orvostanhallgató, ma New York-i nőgyógyász) és Basch András

(akkor negyedéves gimnazista) volt a bridzselő társaság tagja. Ennek a bridzs partinknak politikai jelentősége volt. Itt, a lengyel események után '56 tavaszán formuláztam meg azt a téves gondolatot, hogy az amerikaiak csak arra várnak, hogy mi elkezdjünk valamit. (Ezt később Ágnes az orrom alá is dörgölte).

– *Hogyan szerzett tudomást arról, hogy az egyetemi fiatalok tiltakozást szerveznek az orosz nyelv kötelező tanulása ellen?*

– Még a tavasz folyamán, aztán az egyetemen, majdnem rögtön az oktatási idő elkezdése után. A marxizmust – akkor már máshogy nevezett kurzuson – az összes első évesnek az Ady téri aulában tartották. Az utolsó sorokban, a kakasülön elsősorban szegediek, lányok és fiúk foglaltak helyet. Míg az első héten talán egy német szexológus, azt hiszem, Kraft-Ebbinghaus könyve volt népszerű és kézzől-kézre járt, addig ezt az izgalmat hamar, egy-két héten belül helyettesítették a kézzel írott, nem tudom, kitől származó listák, amelyek kívánságokat tartalmaztak. Ebben a marxizmus és az orosz nyelv kötelező oktatásának eltörlését kértük.

– *Miért csak az orosz nyelv kötelező tanulása volt szálka az Önök szemében? Miért nem szólaltak föl a marxizmus vagy a honvédelmi oktatás ellen is?*

– A tanév megkezdése után már nem marxizmus volt a kurzus neve, de változatlanul *Kalocsay* tanította. Előadásait sokszor szkeptikus megjegyzések kísérték a padok védelméből. Én egyszer „hivatalosan”, vagyis hangosan tettem fel kérdést, sőt, felálltam. Nem volt könnyű helyzetben a tanár, függetlenül a véleményétől. Vörösen rohant ki a tereméből. Ma már másképp látom e populista módon megközelített vitamodoromat... Persze – paradox módon – éppen a kötelező marxizmus, orosz nyelv és katonai szolgálat – fegyverkezelés – volt a legjobb ismeretforrás, amit a forradalomban felhasználtunk.

– *Milyen egyéb követelésekkel értett egyet?*

– Október közepétől szinte minden nap kisebb és egyre nagyobb létszámú gyűlést rendeztek az Ady téri épületben, az Auditórium Maximumban. Ott hangzott el, amikor már kívülről, kocsival is jöttek oda tanyai, vidéki emberek, hogy „Ki az oroszokkal!” Nem emlékszem részletesen, csak arra, hogy lassan egyre több vidéki földmunkás

csatlakozott vagy gyülekezett az épület elé. Ott hallottam először: „Kötelet Rákosinak!”. Sajnos a pontos dátumokra nem emlékszem. Valahol volt egy nem részletes naplóm, de nem találom. A többi ide vonatkozó, de nem részletes jegyzeteimet – amiket otthon gyűjtöttem és elrejtettem – édesanyám 1989 után, az akkori újságokkal postán küldte utánam Amerikába, de soha nem érkeztek meg.

– *Kikkel együtt és milyen módon volt szerepe az események formálásában?*

– Október 24-én – ha jól emlékszem a dátumra, de talán 25-én volt – egy nagy létszámú tüntetést rendeztek Szegeden. A tüntetéshez csatlakoztak gyári munkások és vidéki földmunkások is. A tüntetés mint egy kígyó fogta körül Szegedet, a kiskörútra és a nagykörútra nyúlt ki a menet vége. A kígyó feje az akkori párház (később, 2006 nyaráig a Délmagyarország szerkesztőségének és kiadójának épülete, a sajtóház) elé ment. Én Blaszó Ágival karonfogva (de mindenki karon fogva állt) körülbelül a negyedik-ötödik sorban állhattam. A balkonon a rácsok mögött kevés, de géppuskás (talán) határőr állt. Egy ember (nem emlékszem, ki) a párházból kijött a balkonra és kért bennünket, mint diákokat, hogy menjünk vissza az egyetemre tanulni, az a dolgunk. (Aznap reggel biztos, hogy már kiadta Baróti rektor az oktatás felfüggesztésére az ukázt.) A nem túl magabiztos beszédre a válaszuk ott volt: „Mögöttünk állnak a munkások és a parasztok!”. A Tisza partján közvetlenül állt egy teherautó, ahonnan a munkások zászlót lengettek. A lenező és nevetgélő válaszaikra keményebb követelés következett. Több jelszó hangzott el. Az enyém (erre egyébként, mai fejemmel, nem vagyok büszke): „Kötelet minden kommunistának!” azonban hirtelen felkapott lett, és nagy hangereővel visszhangzott mögöttünk, majd végigterjedt a kígyón. A párt-ember visszahúzódott, fölolvasták a MEFESZ-pontokat, aztán békésen hazamentünk. A következő napokban is történtek voltak események, amelyeket felsorolok, de sajnos a pontos dátumokra nem emlékszem. Az egyik ilyen: a Takaréktár utca vége, ahol Baróti ment a menet elején – a tömeget csitítva. Megint körülbelül a hatodik-hetedik sorban állhattam, amikor elhangzottak a lövések. Kiáltottam, hogy „Nem kell félni, vaktöltények ezek!”, de kb. két-három sorral hátrább *Schwartz Lalit*, akit lényegében 1949 óta nem biztos, hogy láttam, meglőtték, és meg is halt.

– *Ismerte Schwartz Lajost?*

– Schwartz Lali farkaskölök volt, mint én az 598-as báró Jósika Miklós cserkeszcsapatban a háború után. Lehet, hogy egy ideig egy elemibe jártunk, de erre nem emlékszem... A tüntetés után apám, *Bódis Lajos* fogorvos és *Vadász Karcsi* bácsi fogorvos (sebész) sok sérültet kezeltek a kórházban. Apám nemcsak megengedte, de kérte, hogy menjek velük segíteni. Orvostanhallgató voltam, de közelről még nem láttam súlyos sérültet. Az operációs teremben elájultam, de ennek ellenére, hatására, elköteleztem magam: az orvosi léthez. (Noha eredetileg matematikus akartam lenni, de ez másik történet.)

– *Részt vett még utcai demonstráción?*

– A városházáról levették a vörös csillagot, amit elvittünk a hídra. Orosz katonák, akik akkor már levették a saját vörös csillagaikat, kokárdát tűzve segítettek a csillag Tiszába dobásában. Nem tudom ma már, hogy sikeres volt-e, mert nagyon nehéznek bizonyult. Azt hiszem, sikerült, de biztosan nem én adtam az utolsó lökést.

– *Kialakult valamiféle kapcsolat az oroszokkal?*

– A Gizella téren a tankok orosz katonáival „beszélgettünk”. Itt tudtam meg először, hogy ők azt hitték, Szuezbba tartottak. A Szabad Orosz Rádiót (az orosz nevére nem emlékszem, biztosan a Free Europe orosz változatát) hallgatták a tank rádióján.

– *Az egyetemisták gyűléssorozata folytatódott?*

– Az új Nagy Imre koalíciós kormány és a többpártrendszer kimondása után is gyűlést tartottak az Ady (Szukovaty) téri pályán. A nagygyűlésen már nem emlékszem, kik voltak a szónokok, de úgy hiszem, Perbíró lehetett az egyik. Valaki bement, hogy (nem biztos, hogy a pontos szavakra emlékszem) „Nekünk ide zsidó nem kell” (nem „koll”-t mondott). Persze bántott, de a kívánságot nem szekundálta más. Azonban most is szégyellem magam, hogy akkor nem nyilvánítottam ki hangosan, hogy márpedig én zsidó vagyok (nem vallásilag, mert római katolikus vagyok). Úgy emlékszem, lecsitították az embert.

– *Hogyan lett nemzetőr?*

– Nemzetőrnek jelentkeztem. *Kendi Jóska* – a szegedi Honvéd

kiváló birkózója csapattársam – volt a helyi Nemzetőrség egyik parancsnoka. Amikor találkoztunk, teherautóval indult, éppen a kommunisták lincselése elleni akcióját vezette, nagyon büszke volt, de én is rá. Egy évtized után, ha jól emlékszem, nagyfai internálása után találkoztunk. Lábát, családi életét tették tönkre. (A Putyi közben kiment Ausztráliába.)

– *Nemzetőrként aktivizálta magát?*

– Az első egyetemi nemzetőrgyűlésre büszke vagyok, noha népszerűtlen lettem. Amikor a fegyvereket átvettük, én azt javasoltam, hogy a fegyverek maradjanak ott, mi csak akkor vegyük ki, ha szükség lesz rájuk, noha csak akkor kellene, ha az oroszok vissza jönnek. Ez nem volt valami népszerű, lehurrogtak. Ugyanis azt javasoltam, hogy ne mi vegyünk fegyvert (noha vettem), de menjünk és szervezzük meg a hadsereget, mert az oroszok visszajöhetnek. Ezt is lehurrogták. Aztán november 4-én az egyetemi nemzetőr csoportból már csak kevesen maradtunk. A Tisza partján kuksoltunk, hogy lőjük az oroszokat. Hál' Istennek mégsem lőttünk, részint a tankok nagysága és saját értelmetlen akciónk felmérése miatt. Akik ott kuksoltak, azokra nem mind emlékszem, de jelen volt *Gömör Béla*, *Basch András*, talán *Rengei, Roeck Bandi*, talán *Veszelooszky Iván*, talán *Ambrus Lakatos Feri* (aki nem volt egyetemista, de a gimnáziumból hozzánk tartozott). (Gömör Bélát – akinek a szülei tanárok voltak, s nagymamám és édesanyám is tanítottak a Tömörkény, de előtte Szent Erzsébet gimnáziumban – még meg tudom kérdezni, talán emlékszik rá.) A Boszorkányszigeten rejtettük el a géppisztolyokat. Másnap, talán november 6-án egyetemi gyűlés volt, úgy hiszem, a MEFESZ égisze alatt, kevés résztvevővel (a vidékiek mind hazamentek már korábban vagy november 4-én, diákok alig voltak itt). Akkori beszédemre jobban emlékszem. Egyrészt az orosz, bizánci hatalmat támadtam, mint emberellenes ideológiát. A beszéd lényege az volt, hogy feladatunk: szervezetünket, a MEFESZ-t megtartani, nem hagyni szétbomlani, és ha szükséges, illegálisban tovább élni. Javasoltam, hogy foglaljuk vissza a szegedi rádiót, hogy beolvastathassuk követeléseinket, amelyekben persze megint benne volt az orosz csapatok visszavonása.

– *Milyen volt akkor a hallgatók egymással való kapcsolata?*

– Október 23. után sokan hazamentek. Akik maradtak, sokszor

csak szegediek, testvériesen, semmilyen „osztályt” vagy családi, vallási különbséget nem ismerve közeledtek egymáshoz.

– *Hogyan jellemezné az '56-os napok hangulatát?*

– Nem emlékszem vádaskodásokra – még olyanokkal sem, akik bizony megérdemelték volna.

– *A MEFESZ követelései közül melyekkel értett leginkább egyet?*

– Az az igazság, hogy nem emlékszem részletesen a pontokra, de azt tudom, hogy milyen gondolatokat dobtam be: „Ki az oroszokkal!”, független demokrácia (többpártrendszer).

– *Miként terjedt városivá, majd országossá a szegedi egyetemi megmozdulás?*

– Valamikor az október 23. előtti napokban több MEFESZ-es kari képviselőt bíztak meg, hatalmaztak föl (és ha jól emlékszem, valami utazási költséggel láttak el), hogy hivatalos kapcsolatot vegyenek fel más egyetemekkel – elsősorban Budapesttel. Ezek a küldöttek elsősorban a Budapestről Szegedre iratkozott kollegáink voltak. Ha jól emlékszem, volt egy, azelőtt a DISZ-ben jeles társunk, talán *Lejtényi András*, aki személyesen gyűjtötte az egyedi emóciókat, követeléseket, és végül is kidolgozta a pontokat.

– *Az orvosegyetem (illetve az orvostanhallgatók) milyen mértékben vett(ek) részt az 1956-os szegedi történésekben?*

– A magam kapcsolati perspektívája – elsőévesként – a diákok voltak. Noha személyesen jól ismertem igen sok professzorunkat (*Ja-ki, Hetényi, Korpássy, Kramli Ivanovics, Láng, Karády*), nem voltam velük ilyen téren kapcsolatban.

– *Ön szerint miért éppen Szegeden kezdődött az 1956-os forradalom?*

– Általánosságban annyit: az elnyomó és központilag kontrollált rendszerekben nagyon nehéz szervezkedni. Az ideológiailag motivált rendszerek félelemgerjesztéssel és az emberek egymás közti gyanakvásának állandó fenntartásának elvével uralkodnak. Lásd például *Koestler: Darkness at noon* és *Orwell: Animal Farm* című regényeit, de ugyancsak a *Ninocska-t (Lengyel Menyhértől)* a kommunista uralmak kezdetén, sokszor adatok nélkül keletkezett dokumentumait,

mely bemutatja a gyanakvások rendszerét. Persze az *Angi Vera* című film – jóval később – talán legpregnansabban ábrázolja az ilyen körülmények hatására létrejövő végső emberi árulás folyamatát... A kommunistáknak és a náciknak előnye volt: nem centralizált, elnyomó hatalommal akartak szembeállni. Ilyen körülmények közt a kisvárosi és családi, sokszor generációkra visszatekintő kapcsolatok eszenciálisak: nem rögtön, de lassan bíztunk egymásban az ötvenes évek közepén. Így keletkeztek – gondolom – a poznani és később a kelet-német kommunizmus végét előkészítő lipcsei megmozdulások is.

– Helyére került-e máig az, ami 1956-ban történt? Méltó-e 1956-hoz az 50. évforduló?

– Szememben egy sikeres 1956 az 1948-as forradalom céljainak és gondolatainak a szabadság, a humanizmus, a liberalizmus megvalósításához vezetett volna. Ehhez a külső feltételek ma adóttak, de szükség van arra, hogy politikusaink az emberért és nemzetért felelős reformnemzedék belbecséhez és felelősségvállalásához mérjék önmagukat.

Szeged – New York, 2006. szeptember 18.